

Siegfried Huigen

*Verkenningen van Zuid-Afrika:
Achtttiende-eeuwse reizigers aan de Kaap*

Zutphen: Walburg Pers. 2007. 287 pp. ISBN 90.5730.464.3

Siegfried Huigen, verbonden aan de universiteit in Stellenbosch, is een neerlandicus die al jaren in Zuid-Afrika leeft. Hoewel hij niet de enige neerlandicus in dit land is, slaagde hij er toch in om zijn onderzoeksgebied zo af te bakenen dat hij mettertijd een natuurlijk wetenschappelijk monopolie bereikte. De reden hiervoor is eenvoudiger dan men zou kunnen aannemen. Het eerste boek van Huigen, *De weg naar Monomotapa* (1996), ging over *Nederlandstalige representaties van geografische, historische en sociale werkelijkheden in Zuid-Afrika*. Met dit boek werden ook, ofschoon provisorisch, de bestaande leemtes ingevuld. Met de obscure Nederlandstalige Zuid-Afrikaanse geschriften was hij namelijk "op een goudmijn gestoten, waarvan het bestaan onbekend was bij Zuid-Afrikaanse collega's" (Huigen 1996: VI). De droom van elke letterkundige. Het bleek dat de cultuurhistorische kanten van deze teksten alleen maar in de jaren dertig van de twintigste eeuw werden onderzocht en later niet meer. Vreemd genoeg werd daar ook niet door intramurale, d.w.z. in Nederland en Vlaanderen actieve neerlandici naar omgekeken, hoewel deze literatuur zeker wetenschappelijke aandacht verdient naast de Surinaamse, Antilliaanse en Indisch-Nederlandse letterkunde. Huigen zat dus (en zit nog steeds) op deze goudmijn en maakte er goed gebruik van. De opname van de integrale tekst van dit Utrechtse proefschrift van Huigen in de bestanden van Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL) zegt al genoeg over de relevantie van zijn onderzoek (Huigen 2006).

In *De weg naar Monomotapa* was, naast het interessante tekstmateriaal dat er ter sprake kwam, ook de methodologische kant van het onderzoek niet minder belangrijk. Huigen baseerde zich in zijn studie van beeldvorming op de analyse van representaties en betrok daarbij vooral het werk van Michel Foucault, Edward Said, Peter Mason en Raymond Corbey. Deze verwijzingen hadden echter de vorm van *kritische Auseinandersetzung*. Hij oefende felle kritiek op Suids benadering die sinds het verschijnen van *Orientalism* in 1978 zoveel onderzoek over koloniale letterkunde gegenereerd heeft. Volgens Huigen werd door Said de empirische ervaring die mettertijd dikwijls correcties aanbracht in de heersende opvattingen gebagatelliseerd (Huigen 1996: 43). Huigen ondermijnde de alomtegenwoordige

Angelsaksische veronderstellingen van postkoloniale theorie en voerde het nodige Nederlandstalig Zuid-Afrikaans tekstmateriaal aan om zijn argumenten tegen de door Said geconcipieerde almacht van het discours kracht bij te zetten.

Men zou *Verkenningen van Zuid-Afrika* kunnen lezen als de tweede aflevering van Huigens strijd tegen de Angelsaksische postkoloniale theoretici die in de meeste gevallen alleen maar Engelse (of in het Engels vertaalde) teksten onder de loep nemen om vervolgens een theorie op te stellen die op alle mogelijke literaturen zou kunnen worden toegepast. Het boek analyseert de beeldvorming rondom Zuid-Afrika in teksten en afbeeldingen in de periode dat het gezag over de Kaapkolonie bij de VOC berustte (1652-1814). In die tijd sprak het beeld van Zuid-Afrika *de facto* voor het gehele Afrika want alleen vanuit de Kaap was het binnenland diep te bereizen.

In *Verkenningen...* gaat het niet alleen over Nederlandse teksten, omdat de achttiende-eeuwse reizigers in Zuid-Afrika een heterogeen gezelschap vormden. Het boek bestaat uit een inleiding, acht hoofdstukken en een besluit. Daar worden desbetreffende reisverslagen nog eens ontleend en besproken volgens verschillende 'exploratienetwerken' waar ze in verkeerden. Daarmee doelt hij op "samenwerkingsverbanden die tot doel hadden informatie te verzamelen over het binnenland van zuidelijk Afrika" (Huigen 2007: 192). Huigen begint zijn verhaal met de Duitser Peter Kolb (1675-1726) die baanbrekend was voor het wetenschappelijke vertoog over Zuid-Afrika en tot ver in de achttiende eeuw gezaghebbend bleef. De volgende hoofdstukken zijn zowel thematisch alsook chronologisch geordend: representaties van reizigers in dienst van de VOC, wetenschappelijke voorstellingen van Zuid-Afrika van Robert Jacob Gordon, François le Vaillant en John Barrow en tot slot reisverslagen uit de tijd van de Bataafse Republiek (1803-1806).

Huigen laat in het inleidende hoofdstuk twee benaderingen zien in de bestudering van Zuid-Afrikaanse reisbeschrijvingen. De eerste aanpak die vanaf het begin van de twintigste eeuw tot in de jaren zeventig geldig was, ging niet verder dan "positivistische reconstructies" die in extreme gevallen Ranckeaanse trekken aannam van "wie es eigentlich gewesen ist" (Huigen 2007: 31). De nieuwe, postkoloniale benadering, met Mary Louise Pratts *Imperial eyes* (1992) als voorbeeld, is echter alleen maar het ideologische spiegelbeeld hiervan. Pratt beweert dat de Zuid-Afrikaanse teksten uit de tweede helft van de achttiende eeuw een inhumane en ontmenselijkte weergave van de realiteit weergeven. De reiziger beheerst volgens Pratt de werkelijkheid als een neutrale waarnemer en verzwijgt contacten met inheemse inboorlingen. Daarmee maakt hij zich schuldig aan wat de Amerikaanse literatuurdeskundige *anti-conquest* noemt: "The term is intended to emphasize the *relational* meaning of natural history, the extent to which it became meaningful specifically in contrast with an earlier imperial, and prebourgeois, European expansionist presence" (Pratt 1992: 39). In het hoofdstuk

waar ze Peter Kolb, Anders Sparrman, John Barrow en William Paterson in haar betoog betreft, worden de door deze wetenschappelijke reizigers geschreven teksten gelezen als een poging om de niet-Europese gebieden voor latere kolonisatie voor te bereiden.

Daar is Huigen het helemaal mee oneens. Zelfs als Pratt gelijk had, “dan is het bovendien zeer de vraag of de koloniale expansie daardoor zou zijn aangemoedigd, zoals Pratt aanneemt” (Huigen 2007: 190).

Het koloniale onteigeningsproces in Zuid-Afrika was op het moment dat de door Pratt onderzochte teksten gepubliceerd werden al meer dan een eeuw in volle gang en werd gedreven door sociaal-economische motieven – met name de aanhoudende honger van de kolonisten naar grond voor extensieve veehouderij. In de kringen van trekboeren, de groep die hoofdzakelijk verantwoordelijk was voor deze koloniale expansie, las men hooguit de bijbel of calvinistische traktaten, geen reisbeschrijvingen. (Huigen 2007: 190)

Er kan echter niet worden gesproken van het verzwijgen van de inheemse bevolking. Pratts beweringen berusten op een uiterst slordige lectuur van reisverslagen waarbij ze willekeurig gekozen fragmenten aan haar vooraf opgestelde theoretische kader probeert aan te passen. Voorbeelden van o.a. John Barrow, Robert Jacob Gordon, Hinrich Lichtenstein en Lodewyk Alberti laten duidelijk zien dat ze voluit de aandacht hadden voor autochtonen die ze op hun reis ontmoetten. Nog meer zelfs: ze wisten zelfs het bestuurlijke exploratienetwerk in de Kaapkolonie, waar ze door hun dienstverband deel van waren, te gebruiken om etnografische informatie te verzamelen die geen rekening hield met de koloniale situatie.

Een uiterst opmerkelijk verschijnsel is de stijl waar Huigen zich van bedient. Hij weet een boek te schrijven dat zowel door geïnteresseerde leken, alsook door literatuuronderzoekers kan worden gelezen. Belangrijke onderwerpen worden meermaals ingeleid, er wordt dikwijls teruggekeken op reeds gepresenteerde thema's en vooruitgelopen op motieven die eerst later hun volle betekenis zullen krijgen. De lezer weet altijd wat er op hem afkomt en in welk fragment van het betoog hij zich bevindt. Huigen pocht nooit met onnodige termen en ingewikkeldheden die de inhoud van de tekst zouden verduisteren. De rode draad van de theorie is altijd voelbaar, maar nooit te opvallend. De auteur gebruikt in sommige passages zijn beeldend vermogen, af en toe neemt zijn taal zelfs sarcastische trekken aan. José Ortega y Gasset schreef ooit: “Een wetenschappelijk boek omvat niet alleen kennis, het blijft dus ook een boek.” Dat is Huigen goed gelukt.

Paweł Zajas

*Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland
University Pretoria, South Africa
zajas@ifa.amu.edu.pl*

Bibliografie

- Huigen, Siegfried. 1996. *De weg naar Monomotapa: Nederlandstalige representaties van geografische, historische en sociale werkelijkheden in Zuid-Afrika*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- _____. 2006. *De weg naar Monomotapa. Nederlandstalige representaties van geografische, historische en sociale werkelijkheden in Zuid-Afrika*. Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL). juni 2006.
<http://www.dbnl.org/tekst/huig002wegn01_01/>.
- Pratt, Mary Louise. 1992. *Imperial eyes: Travel writing and transculturation*. Routledge: London.